

כסף: איך עושים הון? וכיצד שומרים עליו?

ההבנה היהודית היא, שכסף לא מרוויחים, כסף מקבלים מהשמים. כסף הוא הגורם הכי משפיע בעולם והקב"ה לא משחרר אותו חופשי. מאחורי כל מטבע יש יד מכוונת שקובעת את הכתובת בה הוא ינחת. לכן כדי לעשות כסף, אנחנו צריכים להבין מהם הערכים שמנחים את הקב"ה בחלוקת ההון.

ב"ה | פרשת משפטים-שקלים | תשפ"ו

הבה נבחן את השאלה באמצעות עיון בשתי הפרשיות שקוראים בשבת זו ועוסקות בחובת הנתינה: ראשית, איך נעורר את עצמנו להעניק הלוואה? במיוחד שהתורה מטילה רשימת הגבלות על ההלוואה, שמצמצמת את הזכויות של המלווה? ההלוואה צריכה להינתן בחינם, בלי ריבית, והגבייה צריכה להתבצע בהגבלות ששומרות על כבוד הלווה ולא מלחיצות אותו לעמוד בהתחייבות שלו?

הפרשה השנייה, שמחייבת לתת חצי שקל לבית המקדש, מעלה את התמיהות ידועות: למה לתת לפני פורים? מדוע "מחצית"? ומה הקשר ל"מטבע של אש"?

ההבנה! היהודית היא, שכסף לא מרוויחים, כסף מקבלים מהשמים. כסף הוא הגורם הכי משפיע בעולם והקב"ה לא משחרר אותו חופשי. מאחורי כל מטבע יש יד מכוונת שקובעת את הכתובת בה הוא ינחת. בהערה² הובא סיפור אישי על כך שלכל מטבע יש כתובת.

לכן כדי לעשות כסף, אנחנו צריכים להבין מהם הערכים שמנחים את הקב"ה בחלוקת ההון. לאחר שהתקבלה התפילה והשגנו את הכסף, אנחנו צריכים לזכור מה ה' מצפה שנעשה איתו וכך נשכיל להיות ראויים לברכה יתירה כדי להרחיב ולהגדיל אותה.

1. בדיחה: יהודי נכנס לרב בפנים קודרות: "הבת שלי כלה ואין לי מספיק לתת למחותן". "תירגע", אומר הרב, "כמה יש לך?". "חמישים אלף". "וכמה המחותן רוצה?". "מאה אלף". "אז מה הבעיה", אומר הרב, "תן לו עכשיו חמישים אלף ועוד חמישים תבטיח על החשבון ואחרי החתונה שיחפש אותך".

"אוי רבי, זה בדיוק החמישים אלף שיש לי...".

2. אימי, הרבנית סימה אשכנזי, תיכננה לחיים ארוכים, נישאה לאבי, הרב מרדכי שמואל ז"ל, בשנת תשכ"ה. לקראת חתונתה היא קיבלה מתנה יקרת ערך ממשפחת החתן: שרשרת בה משובץ מטבע דולר מכסף טהור, אותו קיבל אבי מהרבי מליובאוויטש בחלוקה לתלמידי הישיבה. אמי לא יצאה מהבית בלי השרשרת 25 שנה.

בחורש אלול תש"נ, היא נסעה למסור שיעור בבית הכלא לנשים, "נווה-תרצה". מנהלת בית הסוהר הזהירה אותה מראש להסיר את כל התכשיטים. "בחוק נמצאים דגי הרקק וכאן שוחים הלווייתנים הגדולים...". אמי השאירה את התכשיטים בבית ורק את השרשרת עם המטבע מהרבי, הניחה בתוך התיק.

לאחר ההרצאה נעמדה להתפלל "מנחה" כשהתיק מונח לצידה. פתאום הייתה בה תחושה רעה. היא פתחה את התיק ובהלה והאוצר לא היה בו. האסירות חיסטו בתיק כשהיא הייתה מרוכזת בתפילה וכייסו את השרשרת עם המטבע. "הקמע האישי" שליווה אותה חצי יובל שנים נעלם. הצער שלה היה עמוק.

חלפו שלושה חודשים והיא נסעה לרבי לימי החנוכה תשנ"א. בנר שלישי, הקהל נקרא לעבור לפני הרבי וכל אחד קיבל מירידי הקדושות נרתיק מפלסטיק עליו הוטבעו המילים "חנוכה תשנ"א". אימי פתחה את הנרתיק וגילתה בו מטבע דולר מכסף טהור.

היה זה לאחר שנים ארוכות שהרבי לא חילק מטבע כזה. המטבע עצמו הפך להיות יקר המציאות ולא הסתובב בשוק. אולם שלושה חודשים קודם, הרבי פנה במפתיע אל המזכירים וביקש לאסוף מהבנקים את שאריות מטבעות הדולרים מכסף שנתרו ברשותם. בדיוק כשהיא הייתה שם, הרבי חילק את המטבעות כ"דמי חנוכה" לציבור הרחב והמטבע שנעלם - שב והתגלגל אל האוצר שלה.

המילה הראשונה שצדה את העין היא "אם" תלווה. ניסוח שנראה כמו רשות התלויה ברצון המלווה.

מכילתא: רבי ישמעאל אומר כל 'אם' ו'אם' שבתורה רשות, חוץ מזה ועוד שניים: 'ואם תקריב מנחת בכורים', 'ואם מזבח אבנים תעשה לי'. אף כאן חובה, שנאמר 'כי פתח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו [תלווה ותמשכן] די מחסרו'.

רבי ישמעאל מבהיר שהכוונה היא חובה וצריך לקרוא את הפסוק בתור 'כאשר כסף תלווה'. אם כן, מדוע ניסחה התורה לשון שמשמע כמו רשות, דבר הפותח פתח למלווה להתחמק מהמצווה?.

ספורנו: אם לא יתקיים הכתוב 'אפס כי לא יהיה בך אביון', אלא 'כי לא יחדל אביון' ואז יקרה שתלווה.

ה"אם" מכוון כלפי כלל ישראל: המצב האידיאלי הוא לקבל ברוח מהשמים ולא זקוקים למתנות בשר ודם. רק כאשר המצב הפוך – נזקקים ללוות זה מזה. לכן "אם" המצב אינו אידיאלי – כסף תלווה.

אולי אפשר להוסיף ברוח זו לגבי היחיד: חיים שתלויים בהלוואות הם קשים ונתונים במתח מתמיד. לכן התורה רומזת **ללווה**: "אם כסף תלווה": מוטב היה לחיות ממה שיש ולא להתקיים מעבר למה שיש. רק "אם" החלטת בכל זאת ללוות – כסף תלווה.

הלוואה מזמינה עוד אחת כדי לכסות את הראשונה ואין לדבר סוף. התורה מכנה את ההלוואה בריבית בשם "נשך", משום שהלוואה בריבית דומה לנשיכת עקרב. לוקח זמן לארס לעלות מהרגל עד הראש. כך הלוואה מעניקה מרווח נשימה בהתחלה, אבל כאשר נגמר החודש וצריכים לפרוע ועוד כמה הלוואות ביחד ובצירוף הריבית הנושכת – הארס פוגע בראש ח"ו. בהערה³ הובא סיפור מפעים.

ספר חסידים כותב הסבר חריף לניסוח ה"אם":

דעת זקנים: אומר הרב יהודה חסיד, דנכתב 'אם', לפי שפ' עמים הוא רשות, כגון הלווה ואינו משלם.

נקדיש את השיעור לפירוש משנה חיים שכותב האור החיים הקדוש. בכל פעם שהרבי עסק בחסד וצדקה בדרך כלשהי, רמז ליסוד הזה: לא הרווחנו את הכסף בכוחות עצמנו, אלא נבחרנו לקבל אותו מהשמים. הקב"ה מצפה שנמלא את העולם בחסד ונפעל בשמו להביא את הכסף אל היעדים שהוא מתוכנן להם מלכתחילה. לכן הקב"ה שולח לנו יותר כסף ממה שאנחנו צריכים, כדי שנעביר את היתרה ללווה. כיון שכך, לתת הלוואה זה לא לעשות טובה, אלא להעביר את הפיקדון ליעדו ולהכין את הכלים להמשך ההתקשרות עם הקב"ה לטובה ולברכה.

המסר נרמז גם בכך, שנותנים דווקא "מחצית". כי יש לנו רק חצי בעלות בכסף שלנו, במקביל לבעלות ה'. המטבע היא "של אש" ואש היא ייחודית בכך שמתרבה ומתרבה כאשר מעניקה מעצמה לאחרים.

ב. פרשת "משפטים" היא הפרשה השמנה עשרה מתחילת התורה. הפרשה הח"י, כי כל עניינה הוא "תורת חיים". לעשות את החיים עצמם אחרת, בקדושה ובטהרה.

הפרשה היא אחת משיאניות המצוות בכל התורה. יש בה ג"ג מצוות, 53 מצוות, כאשר 42 מתוכן הן מצוות שבין אדם לחברו. וסימנך: "ואלה המשפטים", "ואלה" בגימטרייה 42. התורה מדברת על דיני עבדים ושומרים, נזיקי אדם ובעלי חיים וגמילות חסד ואכפתיות. הדבר המדהים הוא, שהמצוות לא היו רלוונטיות באותה שעה. הם חיו בגן עדן המדבר, אכלו ושתו מידו של הקב"ה, ללא מסחר, קניין ורכוש. לא עבד ולא שפחה, לא שדה ולא כרם, לא אש וקוצים ולא חובות והלוואות.

אולם התורה פותחת בהגדרת היעד: האמת נמצאת בחיים עצמם. יהודים הם "ממלכת כוהנים וגוי קדוש" ועושים הכול אחרת. כמו משרתי המלכה באנגליה, שמחזיקים בצורה ייחודית את כוס התה ונועלים את הנעליים בקשר מלכותי, כך יהודי חי בקדושה את החיים עצמם ומחבר שמים וארץ.

אין יותר 'החיים עצמם' מהדרך הייחודית בה יהודי מנהל את הונו:

1. שמות כב: אם כסף תלווה את עמי את העני עמך, לא תהיה לו כנשה לא תשימוץ עליו נשך: אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו.

3. ספר 'אבא' 49: אברהם רוטנברג היה חסיד גור מבני ברק. בשנים תשי"ז-ז' הוא גר מול בנין 770 והתקרב אל הרבי. פעם שמע את אחד הסוחרים בשכונה, ר' יענקל ליפסקר, ניגש אל הרבי בהתוועדות עם כוסית לחיים ומבקש ברכה עבור חברו הזקוק לפרנסה. הרבי הגיב בקול תקיף: "מה שהוא צריך יש לו, אלא שהוא רגיל ללוות ולא להחזיר. שיקבל על עצמו להחזיר את ההלוואות הקודמות ולא ללוות יותר ויקבל ישירות מה".

רוטנברג התעורר מהטון התקיף והחליט כי הוא לא נוטל הלוואות. הוא יעשה הכול כדי לקבל ישירות מהקב"ה. בהתחלה היה לו קל, אבל בהמשך הגיעו החתונות של הילדים. את החתונה הראשונה והשנייה סחב, אבל בהמשך התרוקן לחלוטין. אחד מבניו נעשה חתן ולא הייתה לו אגורה עבור ההוצאות. בערב לפני החתונה היה עליו לשלם את האוטובוס שייקח את המוזמנים לאולם ולא הייתה לו פרוטה לתת על החשבון.

המנהג אצל חסידיו גור הוא, שבבוקר החתונה, החתן ואביו הולכים להתפלל עם "ספודיק", הכובע של שבת. הוא יצא עם בנו לתפילה בבית הכנסת של "בעלז" ברחוב "בן זכאי" בכני ברק וליבו מר. לפתע ניגש אחד מחשובי חסידי חב"ד בכני ברק, הרה"ח ר' משה ירוסלבסקי ע"ה, אשר כלל לא הכיר אותו ושאל "האם הוא מחתן היום את הבן?". רוטנברג נדהם: מי אתה? למה אתה ניגש אליי? הרב ירוסלבסקי סיפר כי לפני שעות ספורות נחת מניו יורק והיה ביחידות אצל הרבי. בסיום היחידות פתח הרבי את המגירה, הוציא חבילת דולרים ואמר: "אתה נוסע לארץ ישראל, לפעמים פוגשים יהודי שעושה חתונה. תן לו את זה". הרב ירוסלבסקי אמר: "אתה הראשון עם ספודיק שאני פוגש הבוקר וכנראה הרבי התכוון אליך..." רוטנברג חגג באותו לילה עד כלות הנפש, לא רק בגלל שמחת החתונה, אלא בגלל הידיעה שהקב"ה רוקד אתו יחד...

ה"אם" מכוון על הלווה: לווה שידוע כמי שאינו עומד בחובותיו - אין מצווה להלוות לו. רק "אם" מדובר בלווה המוחזק כנאמן למילתו - כסף תלווה.

המשנה בפרקי אבות מכריזה:

"אמר להם: צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם... עין רעה... חבר רע... שכן רע. רבי שמעון אומר: **הלוה ואינו משלם**. אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום ברוך הוא, שנאמר (תהלים לז) 'לוה רשע' ולא ישלם וצדיק חונן ונותן".

המשנה מגדירה את הלווה ואינו משלם כתואר הקשה "רשע" ומשווה אותו למי שהתקלל במידות הרעות ביותר, כמו עין רעה ולב רע. משתי סיבות: ראשית, מי שאינו משלם - מאבד את **אמון** הבריות והופך להיות תת אדם. מאבד את החברים ואת הרצון לעזור לו. ב. זה שאינו משלם הוא כ"לווה מן המקום", כלומר, הוא מכריח את הקב"ה 'להתאמץ' ולהחזיר את הלוואה במקומו. כך מפרש רש"י את המילים האחרונות בפסוק "לווה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן": "הקב"ה שהוא צדיקו של עולם חונן משלו ונותן לזה שהלווה [לו] מה שהוא גוזל ממנו".

עכ"פ אם התקיימו כל התנאים האמורים והלווה מבקש הלוואה - מצווה גמורה לעמוד לימנו ולהחזיק בו. הרמב"ם מגדיר את מצוות הלוואה בתור "המעולה בצדקות":

2. רמב"ם מתנות עניים, ז-ח: שמנה מעלות יש בצדקה, זו למעלה מזו. מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המח- זיק ביד ישראל שמך ונותן לו מתנה או הלוואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול.

התפיסה מוכרת כיום בתור 'תנו חכה ולא דגים'. הלוואה מצילה את הנזקק לפני שנופל ונזקק לבריות ולכן יש בה גם הלוואת כספים וגם הצלת **כבוד** האדם. לעומת צדקה שניתנת אחרי האסון, כאשר העני איבד משרתו וכבודו ומצטרך לבריות ולכן יש בה הצלת חיים, אבל במחיר איבוד הערך העצמי.

כאן באה רשימת הגבלות לגבי דרך גביית הכסף בחזרה: א. אסור להלוות בריבית. ב. כאשר לוקחים משכון והמשכון נדרש לחיי נפש - חייבים להחזיר את המשכון בכל עת שנזקק לו. ג. כל עוד יש ללווה כסף להחזיר או נכסים לגבות מהם - גובים מהם. אבל

כאשר אין ללווה מה להחזיר - המלווה חייב להניח לו לנפשו, לא לשלוח מכתבים מעורכי דין ואפילו לא להיראות לפניו. אומרים שנוהג בעולם שהלווה מסתתר מפני המלווה, אבל אצל יהודים, **המלווה מתחבא מפני הלווה...**

בשלב הזה, ההלוואה הופכת מגמילות חסד לצדקה ומותר לחשב את סכום ההלוואה בכלל חשבון הצדקה ולהורידו ממעשר הכספים. יתירה מכך: אם בא אדם לבקש הלוואה והוא מוחזק כמי שאינו עומד להחזיר, ניתן להלוות לו מלכתחילה את הכסף בתור "צדקה" ו"מעשר כספים" - ומעלה לתת לו בתור הלוואה ולא צדקה, כדי שלא לביישו.

הליכות בין אדם לחברו (הרב יעקב יצחק פוקס) עמוד 7
רנד: אם מצבם הכלכלי מתיר קבלת צדקה וכגון שנקל- עו להוצאה כספית כבדה כמו נישואי ילד ואינם מסוגלים לממן מההכנסות השוטפות] - יש לראות מראש את מתן הלוואה בצדקה ואף ניתן להחשיבה לכתחילה כמעשר כספים⁵.

בהתאם לציווי זה, נהוג להקים מוסד של גמ"ח לטובת אלו הזקוקים לכך. כך כל אדם יחיד שאינו מעוניין להתעסק בעצמו עם הלוואות ועדיין רוצה לזכות בשכר הגדול של גמילות חסד - יכול לתרום מכספי המעשר שלו לקרן גמ"ח כזו ומרוויח את השכר המובטח על "המעולה שבצדקות".

כאן עולה התמיהה המרכזית: איך אתגבר על יצר דאגת הממוץ? הרי ככל שמרוויחים יותר כסף, כך גדל היצר שלא לוותר עליו. במיוחד שהענקת הלוואה היא במובן מסוים קשה ממתן צדקה. צדקה ניתנת מכספי המעשר, שהוצאנו אותם מראש מהגדרת ההון הפרטי, בעוד שהלוואה ניתנת מכספי הרווח השייכים לנו ומחשבים אותם בסך הכספים המיועדים להוצאה ורווח?

תנחומא משפטים: 'אם כסף תלווה את עמי' - אשרי אדם שהוא עומד בניסיונו, שאין בריה שאין הקב"ה מנסה אותה. העשיר - מנסהו אם תהא ידו פתוחה לעניים.

הבה נפתח יסוד כביר המוכא באור החיים כאן. פרשת "משפטים" הייתה 'שבת גמילות חסד' אצל הרבי. מדי שנה היה מתועד ומכבד את הגבאי להזכיר אודות "חברת גמילות חסד דשכונת קראון הייטס" שניהלה קרן גמ"ח לטובת הציבור. המסר המרכזי של הרבי היה ברוח דברי האור החיים.

4. מפרשי המשנה מדרקקים בכך שנאמר "לוה רשע ולא ישלם" והרי נעשה רשע לאחר שלא שילם והיה צריך להיות כתוב "לוה ואינו משלם - רשע"? אלא מדובר על לווה קל דעת שכבר כשלקח, לא ידע איך ישלם ולכן נחשב רשע כבר משעת ההלוואה.

5. **שני סיפורים ידועים מרבותנו נשיאנו על גמ"ח**: 1. החסיד של הצמח צדק שהאיר לו על הפנים "אור מעולם האצילות" והוא סיפר לרבי המהר"ש כי הוא נתן גמ"ח לשותף שלו והלה נתן לו בחזרה. 2. כמה ימים שבהם הצמח צדק לא זכה לראות את ארמו"ר הזקן, עד שנתן גמ"ח לאחד הסוחרים בשוק ואז התגלה אליו רבנו ואמר: "כשהיודי עושה חסד עם חברו בלב שלם - נפתחים בפניו כל העולמות העליונים".

6. **בדיחה**: מורה הציג תרגיל במתמטיקה לאחד התלמידים: "הלוויתי לאבא שלך 1000 דולר לעשרה חודשים וסיכמנו שהוא מחזיר מאה דולר כל חודש. כמה אביך יהיה חייב לי אחרי חמשה חודשים?".

- "אותו דבר, אלף דולר".

- "אתה לא יודע חשבון", התרגז המורה. - "אתה לא מכיר את אבא שלי", ענה הילד.

ג. האור החיים מקים יסוד גדול מתוך הניסוח הרך: "אם כסף תלווה".

ולתת בשמו של הקב"ה.

כך מספרת הגמרא:

כתובות סז,ב: ההוא [עני שהצטרך לבריות] בא לפני רבא. אמר לו במה אתה סועד? אמר לו בתרנגולת פטומה ויין ישן. אמר לו ואינך חושש לדוחק הציבור? אמר לו: וכי משלכם אני אוכל? משל הקב"ה אני אוכל, שנאמר 'עני כל אליך' ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו' ... בינתיים באה אחותו של רבא שלא נראתה לו שלוש עשרה שנים והביאה תרנגולת פטומה ויין ישן. אמר רבא מה זה שאינני רגיל בו? אלא נענית לך קום אכול.

3. אור החיים: ישאל השואל בראותו כי ירבה כבוד אדם בזהב לרוב ואוצרותיו מלאים הון עתק ללא צורך בו ויאמר מה הנה אוצרות זהב ללא דבר? למה לא הספיק ה' לתת לו מזונותיו הצריכין כיעקב אבינו אשר שאל 'לחם לאכול ובגד ללבוש'? לזה אמר: 'אם כסף תלווה את עמי', פירוש אם ראית שהיה לך כסף יותר על מה שאתה צריך לעצמך, ואתה מלווה לעמי - תדע לך שאין זה חלק המגיעך, אלא חלק אחרים שהוא העני עמך... ורמז לו שלא יתנשא על העני, 'לא תהיה לו כנושה' לשון נשיאות ומעלה - כי משלו הוא נותן לו.

העיקרון יושב על היגיון פשוט, כפי שמוכיח האלשיך מדין מפורש בגמרא:

אלשיך: ידמה אל 'הכותב כל נכסיו לאחד מבניו, שלא עשהו אלא אפוטרופוס לשאר בניו'. אומדן דעת הוא שלא יניח את כל השאר ריקנים (אלא מינהו להיות אפוטרופוס עבורם). כך הוא יתברך העשיר את אחד ויתכן שהניח את השאר ריקנים! הלא גם הם בניו?! אלא אפוטרופוס מינהו, לזון את הדלים וחלק הדלים אצלו עודף על חלקו.

עשיר שהשאיר בצוואתו את כל כספו לילד אחד ונישל את כל השאר (ולא ירדע על סכסוך מיוחד שהיה לו עם האחרים) - אנו אומדים את דעתו, שמסתמא סמך על האחד שינהל וירבה את הרכוש יותר טוב **עבור כולם**. שכן אבא נורמלי אינו מזניח את כל בניו. קל וחומר בענייננו: כאשר הקב"ה נותן רוב נכסים לאחד ומעניק פחות לאחר - הוא בוודאי אינו מתכוון להעדיף אחד ולהזניח את האחרים. אלא סומך על אחד שיודע לפתח ולשגשג את הממון יותר טוב עבור כולם.

כמובן, תפיסת הנתינה כזו שמעבירה לעני את מה שנועד לו מראש, משנה לחלוטין את הדרך והצורה בה נותנים. העיקר אינו רק כמה נותנים, אלא איך נותנים, מתוך שמירת כבודו של המקבל. הדבר מכריע במיוחד לפי המובא לעיל מהרמב"ם, שעיקר גמילות חסד היא הצלת הכבוד של המקבל ולכן יש חשיבות גדולה לדרך בה נותנים: הלוואה שמעוררת ומרימה אותו מהתקופה הקשה.

הרבי דקדק כמה פעמים בלשון המגילה "מתנות לאבינונים": למה מגיעה לעני "מתנה"? מה עשה טוב שמגיעה לו מתנה? בפרט ש"נדרבה" ו"מתנה" הן לשונות הפוכים: נדרבה היא רצונו הטוב של הנותן, בעוד שמתנה ניתנת למי שמגיע לו לקבל. המקבל **הקדים** ועשה דבר מיוחד בגללו מגיעה לו המתנה. אלא באמת מגיעה לעני מתנה עצומה, שהוא מוכן להיות אביון כדי לזכות את העשיר במצוות הנתינה. הכסף היה יכול להגיע ישירות מהשמים לעני, אבל הקב"ה מעבירו דרך העשיר כדי לזכותו בחסד הנתינה. לכן החסד צריך להינתן בדרך מכובדת שמסמלת מתנה שבאה מתוך הערכה.

ה"אם" פונה אל המלווה ומעורר בו את שאלת השאלות: אם ראית שהרווחת יותר כסף ממה שהנך זקוק לפרנסת בני ביתך, אתה אמור לשאול את עצמך: למה זה קרה? מדוע מגיע לך יותר ממה שביקש יעקב אבינו, השלם באדם, "לחם לאכול ובגד ללבוש"? אלא דע לך ש"את העני עמך": הכסף ניתן לך מהשמים כדי להעביר אותו הלאה ליעדו.

כל אדם שמתנסה בחיים יודע שכסף הוא חמישים אחוז השקעה וחמישים אחוז ברכה. אדם חכם אמר לי פעם: בהשקעות אתה יודע מה אתה עושה, אבל לעולם לא תדע מאיפה יבוא הרווח. אתה רודף אחרי אדם שייכנס שותף איתך ואז ברגע האחרון צץ אחר שלא הכרת והופך להיות השותף המושלם. אתה חולם על קרקע אחת ואז באה הצעה אחרת והיא מתבררת כהצעת החלומות.

אדם שמצליח בקטן חושב שההצלחה היא שלו, אבל ככל שזוכה להצלחה גדולה יותר - יודע כמה מעט שלו וכמה של הקב"ה. אדם שניחן בכישרונות חריגים, מביט ימינה ושמאלה ורואה שאחרים לא התברכו בהם ומבין שהוא נבחר מלמעלה. אדם שמרוויח יותר מהרגיל, מביט ימינה ושמאלה ורואה אחרים שעשו טעויות ולא הרוויחו והוא יודע עד כמה הוא בר מזל.

לכל מטבע יש יד מכוונת שקובעת היכן ינחת והקב"ה פועל לפי עיקרון מהותי: הוא מחפש את אלו שהתברכו במידת החסד ויעשו בשמו את המוטל עלינו. הקב"ה הוא חותך חיים לכל חי ומפרנס מביצי כינים עד קרני ראמים ולכן הוא זקוק לשותפים שיקבלו ממנו את הכסף ויעבירו אותו לנזקק. הוא יכול לגלגל בעצמו אל הנזקק, אבל רוצה שיהיה חסד ונתינה בין הבריות ולכן בוחר בעשירים שיעבירו את הדרוש לנזקקים. לכן המלווה לא עושה טובה לאף אחד, אלא בסך הכול מעביר לעני את מה שנועד לו מראש. הוא משלים את העברת הפיקדון למי שהופקד עבורו.

נאמר: "מלווה ה' חונן דל". חונן הדל הוא מלווה לקב"ה ולא לעני. שכן הכסף המועבר לעני הוא במקום חובת הקב"ה לפרנסו ומשלים את חובת המקום. לכן הקב"ה חוזר ונותן לו, כדי שיוכל להמשיך

7. עוד מבארים בכך הלכה מעניינת: הרמב"ם פוסק ש"ספק מתנות עניים לעניים". לכן תבואה שמונחת על הארץ ולא ידוע אם היא לקט או מחלק העשיר - הולכת לעניים. עולה השאלה: הרי מדובר בדיני ממונות ו"המוציא מחבירו עליו הראיה"? העני הוא המוציא מידי העשיר ועליו להוכיח שהלקט שייך לו? ראיתי פירוש יפה בספרו של הרב לאו על פרקי אבות (יחל ישראל ג, קמט): "העני נחשב **בהעלים במתנות עניים** ורכושו נמסר כפקדון בידי העשיר. לכן אין לראות בו מוציא, ואדרבה בעלי השרה הם אלו שצריכים להוכיח כי התבואה אינה לקט".

בהערה⁸ הובאה תוספת נפלאה ברוח זו.

המסר הזה עובר בצורה חזקה ומיוחדת גם בפרשה השנייה שנקרא בשבת זו: שקלים.

בשבת הקרובה נצמד לקראת ימי הגאולה של פורים ופסח ונתחיל לקרוא את ארבע הפרשיות.

"פרשת שקלים" נקראת בשבת הסמוכה לראש חודש אדר, כתזכורת להקדים ולתרום לבית המקדש, כהכנה לקראת ראש חודש ניסן. בית המקדש צרך חומרים מתכלים רבים, כבהמות, עצים, קמחים ונסכים, ופעם בשנה לקראת ראש חודש ניסן היו תורמים כל ישראל את כסף הקניות.

חכמים אומרים טעם נוסף לסיבת הקריאה, שקושר אותה ישירות עם ההכנה לימי הפורים:

4. מגילה יג,ב: 'אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על יד עשי המלאכה' - אמר ריש לקיש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים.

תשלום עשרת אלפים ככר כסף נועד לקטרג על ישראל ולהזכיר עוונם ולכן מקדימים את שקלינו לשקליו. מה הנקודה? תוספות כותב הסבר מסתורי:

תוספות מגילה יג,ב: שמעתי שעשרת אלפים ככר כסף עור- לים חצי שקל לכל אחד מִישראל, שהיו שש מאות כשיצאו ממצרים ואמר שיתן לאחשוורוש כל פדיונם.

המן מתכוון לשלם כנגד כלל מחציות השקלים ששש מאות אלף יהודים תורמים בחייהם. בהערה⁹ מפורט חשבון מבריק מהב"ח והחזקוני (שמות ליד). לכן אנו מקדימים ותורמים מחצית השקל גדי לדחות את קטרוגו.

מה יש להמין עם מחציות השקל? ולמה מכפרים דווקא במחצית ולא שלם? הרי בכל מקום נאמר "זה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצוות" ובמיוחד בבית המקדש, שקרבן פגום אינו עולה לקורבן, כהסיפור הידוע עם בר קמצא שסדק את הכבש להקרב והביא לחורבן בית אלוקינן?

למען האמת, עצם המצווה הזו תמוהה כידוע ומפורסם:

שמות ל': "זה יתנו כל העובר על הפקודים, מחצית השקל בשקל הקודש - רש"י: זה יתנו - הראה לו הקב"ה כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו.

הקב"ה הרגיש "זה יתנו" - לשון שמשמעו הצגה והמחשה של המטבע. שכן משה לא הביין את מהות המצווה ונזקק להמחשה. וכל אחד תמה: מה לא ברור? למה צריך המחשה על כסף? ילד בן שלוש יודע שכסף זה דבר יקר, ובמיוחד משה רבינו שגדל בבית פרעה והכיר את העולם היטב? כיצד הביין הכול, מה זה שבת ותפילין ושעטנו ורק כסף לא הביין?

התמיהה גדלה בהשוואה למקומות האחרים בהם נאמר הלשון "זה" (מנחות כט): "שלושה דברים היו קשים לו למשה, עד שהראה לו הקב"ה באצבעו, ואלו הן: מנורה [איך ליצור את מנורת הזהב מקשה אחת ללא הלחמות], ראש חודש [פרטי חישובי מולד הירח] ושרצים [סוגי השרצים המותרים והאסורים באכילה]. מנורה דכתיב: 'וזה מעשה המנורה'. ראש חודש דכתיב: 'החודש הזה לכם ראש חודשים'. שרצים דכתיב: 'וזה לכם הטמא'."

שלוש הנושאים ההם מסובכים ומצריכים ידע רב. אי אפשר ליצור מנורת זהב עם קני זהב מלאים ללא הלחמות. מקצוע האסטרונומיה נחשב עד היום לתחום מורכב וכל שכן שכך היה בימי משה טרם הומצא הטלסקופ. וגם סביר שמשה לא היה בקי במיני שרצים ושקצים. הוא לא היה שף במסעדה צרפתית... אבל מה לא ברור בכסף?!

הקב"ה עונה: "הראה לו כמין מטבע של אש ואמר כזה יתנו?" והתמיהה כפולה: איך הגיע מטבע לאש? ולמה אש ולא מים? בקיצור: מה הפריע למשה ומה ה' ענה?

נתחיל עם טענת המן: רבינו בחיי (פקודי לח,כה) מביא בשם התלמוד ירושלמי טעם מפלח את הלב: המן פועל בשטניות לדקור אותנו בבטן הרכה הוא מעורר את החולשה הגדולה שרודפת אותנו: חטא מכירת יוסף. כתוב שאחי יוסף מכרו אותו בעשרים כסף שהם "חמשת שקלים בשקל הקודש" (שקל יקר מהשקל הרגיל) וכך יוצא שכל אחד חזר הביתה עם מחצית השקל ממכירת אחיו.

כשהמן תורם מחצית השקל כנגד כל יהודי וכנגד כל מחציות השקלים שיהודי תורם בחייו - הוא בעצם אומר למלך למטה ולמלך למעלה: הם כולם כאלה. כולם וכל רגע מחייהם נגועים בחטא מכירת יוסף וכל יהודי היה עושה את אותו הדבר לאח שלו

8. המשנה באבות אומרת: "ארבע מידות בנותני צדקה ... האומר שלי שלך ושלך שלי - חסיד, שלי שלי ושלך שלי - רשע". הרברים תמוהים: ראשית, כיצד החסיד אומר "שלי שלך"? ממה יחיה בעצמו והרי זה חסיד שוטה? מנגד, כיצד מסכת אבות המדברת ב"מילי דחסידותא" מצטטת מושחת ומנוול כזה שאומר "שלך שלי"? הרי זה אחאב הרקוב ולא אדם נורמטיבי שמוזכר כאחד מ"ארבע מידות באדם"?

הרבי מבאר (ביאורים לפרקי אבות שם): המשנה מתחילה "האומר שלי וכו'". כל דבריה הם לגבי הרגש והדרך בה נותן את הצדקה ולא לגבי עצם הניתנה. הרשע המדובר נותן צדקה כראוי, אבל "האומר" - רגשי הלב הן כאילו הכסף נגזל ממנו. היה מעדיף לא לראות את העני ולהשאיר את הכסף אצלו. אדם כזה הוא בבחינת "רשע" במונחים של "מילי דחסידותא", כיון שנבחר משמים כדי להעביר הלאה את מה שקיבל. מנגד, החסיד נותן כמה שמשוגל, אבל "האומר ... שלי שלך": הוא משרר לעני כבוד מלא, כאילו הכול מגיע לו.

9. יהודי תורם בחייו "מנה" למחצית השקל: מנה הוא 25 שקל שהם 50 מחציות שקלים. שכן חובת התרומה היא מגיל עשרים עד גיל 70, כחיי אדם ממוצע, ככתוב "ימי שנותינו שבעים שנה". והנה כיכר כסף הוא שישים מנה ולכן עשרת אלפים כיכר הם 600,000 מנה, כנגד כלל המחציות ששש מאות אלף נשמות תורמות בימי חייהן.

החלק שלו ואדרבה, מלמד שכדאי להשקיע בו ולהעניק לו יותר.

הנה מקור הרעיון בספר "עצי זית", שכתב הרב יצחק יוסף זילברברג, דרשן פולני לפני כמאה שנה.

עצי זית ב/פתיחה לשבת הגדול: ברור אשר נותני צדקה לא מיעני ואדרבה עשר בשביל שתתעשר וכהנה רבות, וכי תבו זה הטעם אשר 'כופים על הצדקה' נולכאורה כיצד כופים על מצווה שתלויה בחסד?¹⁰ דכלל גדול הוא 'זה נהנה וזה לא חסר - כופים על מדת סדום'. אם כן בצדקה דהנותן לא חסר משום דלא מיעני והמקבל נהנה, כופים על הצדקה. והנה אם אחד מדליק מנר הדולק אלף נרות - לא נחסר כלום. וזה שהראה לו מטבע של אש, כך אם נתנו צדקה לא יחסר ממנו ח"ו.

אולי בדרך זו, אפשר לבאר בעומק יותר את המושג "מחצית": זו הכרזה שרק מחצית מהשגת הכסף שייכת לנו, ומחצית היא בברכת ה', שסומך עלינו שנעביר את הכסף למחצית שלנו מקרב עם ישראל.

בהערה¹¹ הובאה תוספת נהדרת.

לסיכום: כאשר אדם רואה שהרוויח יותר מהדרוש לו - משמע שהקב"ה סומך עליו שיעביר ממנו הלאה. כשממלא את תפקידו ומפריש לגמ"ח ולצדקה - הקב"ה סומך עליו ונותן לו יותר ויותר. כדברי הגמרא הידועים: "מלח ממון - חסר". אם אתה רוצה למלוח ולהשביח את הממון - תחסר ממנו וכך הקב"ה יסמן אותך כבנקאי טוב. מנגד, אם לא עושה זאת - פוגע בברכת ה' ח"ו¹².

הרבי הלך שלב קדימה ודיבר על דבר מהפכני: אדם שרוצה להשביח את ממונו משמעותית, שיקדים וייקח בתחילת השנה "פלעדז", התחייבות, לפיה מתחייב לתת סכום גדול לצדקה - יותר מרגילותו ויכולותיו והקב"ה ימלא את הכלי, שיוכל לעמוד בהתחייבותו ואף יישאר אצלו עודף כמה פעמים.

בכך מעצים המן את טענתו המרכזית: "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך". מוסבר באלשיך כי המן התכוון לומר, שהעם הזה מפוזר ומפורד בחילוקי דעות ושבטים בתוך עצמו ולכן הם לא יתארגנו כאיש אחד לעמוד על נפשם. כך שיהיה פשוט וקל להרוג אותם. כמובן, הוא לא מדבר רק על המלך למטה, אלא גם על המלך למעלה ומזכיר את חולשתנו הגדולה, שאנחנו עם וכחן ודעתן שמתפרק לכיתות ושבטים "ולמלך אין שוה להניחם" חס ושלום¹⁰.

כדי לדחות את גזירת המן, אסתר מצווה "לך כנוס את כל היהודים וצומו עלי". היא **מאחדת את כל ישראל** ומבהירה שכל הפילוגים בינינו הם חיצוניים וברגע של אמת, אנו כאיש אחד. אחר כך מתקנת משלוח מנות ומתנות לאביונים, שכל כולן מצוות של אחדות וקירוב הלבבות לעם אחד.

כדי לחזק את דחיית המן, אנו מקדימים ותורמים מחצית השקל לפני פורים ודווקא מטבע של **מחצית** ולא שקל שלם, כדי להוכיח שהבנו את המסר ממכירת יוסף. איננו זרים בכלל, ואדרבה, כל אחד הוא **שליח ויד ארוכה כדי לדאוג לטובתו של חבירו ולהעביר עבורו את מה שנועד לו מהשמים**.

בכך מובנת גם תמיחה משה: מצאתי ביאור נפלא בספר של דרשן פולני בשם "עצי זית": משה לא מבין איך לשכנע להכניס יד לכיס? הרי הכסף הוא "דמים", תרתי משמע. בתוך מטבע נמצא החלב והדם של מתח, ריצות ויגיעה. המטבע כולל בתוכו את כל החלומות של קניית ועושר ואיך אשכנע אדם להיפרד מהחלומות?

ה' מראה לו "מטבע של אש" ואש היא הנברא היחיד **שלא מתמעט כשמחסרים ממנו**. אש היא הנברא היחיד שאם מחסרים ומדליקים ממנו נר נוסף - מקבלים **כפול** ויהיו **שני נרות**. שכן כאמור לעיל, איננו משיגים כסף בכוחות עצמנו, אלא מקבלים את מה שנועד עבורנו להעביר הלאה. לכן כשאדם תורם הוא מחזיר לקב"ה את

10. בכך מובא בספרים לבאר שאלת אסתר: "ותצוהו על מרדכי לדעת **מה זה ועל מה זה**"? אסתר שואלת על מה נפלה הגזירה הנוראה: בגלל חטא העגל שנאמר בו "זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו" או בגלל חטא מכירת יוסף שנאמר בו "נסעו **מזה**" - הסיעו עצמם מן האחוה? בתגובה, מרדכי שולח לה "את כל אשר קרהו ואת פרשת **הכסף** אשר אמר המן", כרמו למכירת יוסף בעשרים כסף.

11. הגמרא אומרת (תענית כט,א): "כשם שמשכנס אב ממעטים בשמחה, כך משכנס אדר מרבים בשמחה". מה מטרת ההשוואה "כשם ... כך"? היה על הגמרא להסתפק באמירה "משכנס אדר מרבים בשמחה"?

אלא הסיבה לשמחת אדר היא מאותה סיבה של אבלות אב: מיעוט השמחה בחודש אב נובע משנאת החנם שהגיעה לשיאה בהמעשה דקמצא ובר קמצא. לאורך מאותה סיבה ממש הוא גודל השמחה בחודש אדר, כי מתקנים את מה שקלקלנו אז ותורמים "מחצית השקל" בהבנה שכל אחד הוא רק מחצית וממשיכים עם מצוות הפורים שמבטאים את גודל השמחה שלנו זה בזה.

12. מעשה בבעל חנות שהיה מקפיד להפריש צדקה כראוי. הוא ראה ברכה בעמלו וקנה עוד חנות והמשיך לתת צדקה כדרוש. במשך הזמן הפך לעשיר עצום וסכום המעשרות התקבץ לסכום גדול. התחיל להתחכם ולהסתמך על 'פרצות מס' למיניהן כדי לתת פחות ופחות. במקביל, עשה כמה טעויות עסקיות והפסיד הרבה כסף.

הלך להתייעץ עם הרב שאמר: הקב"ה הוא רחמן על כל מעשיו והוא זן ומפרנס כל בריה. אך כיצד מעביר את הכסף לעניים? הוא בוחר אנשים טובים בעולם שאפשר לסמוך על חסד שלהם וגם יודעים להגדיל ולהרבות את הכסף וממנה אותם לבנקאים שלו: הוא נותן להם הצלחה והם מפרישים לעניים. בתחילת הדרך היית בנקאי טוב והעברת את הכסף כראוי. הקב"ה הגדיל את הרווחים שלך, כדי שתוכל להעביר בשמו עוד לעניים. לפתע התחלת למעול בתפקידך והקטנת את סכומי ההפרשות לצדקה - אז הקב"ה הלך לחפש בנקאים אחרים...

עוד משל יפה משמו של החפץ חיים: מעשה באיכר שמכר שקי תפוחי אדמה בשוק. הגיע עשיר ורצה לקנות ממנו כמות שקים. סיכמו ביניהם כי יספרו את השקים ועל כל שק יניח העשיר בצד מטבע של קופיקה אחת. אחר כך ייתן על כל קופיקה את מחיר השק המלא. הקופיקות החלו להיערם זו על זו והאיכר הטיפש חמד את המטבעות וגנב כמה לעצמו. הוא לא הבין שכל קופיקה שווה את **המחיר המלא של השק**, לכן כאשר גונב מטבע קטן - הוא מפסיד דמים של שק שלם... עד"ו הצדקה היא עירבון לרווח גדול פי כמה וכאשר אדם חומד את הכסף הקטן - מפסיד רווח גדול פי כמה...

שבת נצבים וילך תשמ"ג: כאשר יהודי מחליט ומקבל על עצמו לתת סכום גדול לצדקה, עוזר לו הקבה שיצליח להביא את המחשבה הטובה לידי פועל, שישתכר בריבוי גדול כדי שיוכל לעמוד בהבטחתו לתת סכום גדול לצדקה. ידוע הסיפור שאירע עצל מו"ח אדמו"ר כשעמדו להדפיס את ספרי הצמח צדק ונכנס אברך אחד והתחייב לתת את הסכום הנדרש שהיה לא בערכו כלל, ופתח לו הקב"ה צינורות חדשים בעניין הפרנסה. שהצליח לתת כל הסכום ונשאר לו כמה פעמים ככה.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il